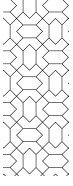


CITATION

YILMAZ, Orhan, "Prophetic Medicine And Critics On Some Hadiths", *Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZİFDER]*, 6, 6 (2017/2) pp. 107-134



TIBB-I NEBEVÎ VE BU KONUDAKİ BAZI HADİSLERİN DEĞERLENDİRMESİ

Prophetic Medicine And Critics On Some Hadiths

Orhan YILMAZ

Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü,
orhanyilmaz04@hotmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-5251-241X>.

Öz*

Hadis külliyyatı içinde beden ve ruh sağlığı, ilaçlar, hastalıklar ve tedavi yolları gibi doğrudan tıp ilmi ile ilgili pek çok rivayet mevcuttur. Hatta bu rivayetlere istinaden ilahiyat alanında özel bir çalışma alanı oluşmuştur. Tıbb-ı nebevî olarak isimlendirilen bu saha, İslâm tarihi boyunca Müslüman bireylerin sağlıklı yaşamak ve tedavi olmak için başvurduğu en önemli bilgi kaynaklarından biri olmuştur. Modern tıp ne kadar ilerlese ilerlesin muhafazakâr Müslümanlar bugün bile her fırsatta Tıbb-ı nebevî'ye müracaat etmekte ve şifayı birtakım hadislerde aramaktadır. Bu talepten dolayıdır ki Tıbb-ı nebevî bir çeşit alternatif tıp olarak rağbet görmeye devam etmektedir.

Biz bu çalışmamızda hıfzıssıhha, sağlık, şifa ve tedavi konularında tavsiye ve telkin içerikli bazı hadisleri ele aldık. Tıbb-ı nebevî'nin kaynağı olan hadislerden bazılarının sıhhat durumu, kaynak değeri, vürûd sebebi, bu hadislerin nasıl anlaşılması gerektiği ve günümüz toplumuna etkileri üzerinde durduk. Konu ile ilgili önemli gördüğümüz görüş ve değerlendirmelere ilaveten kendi düşüncelerimize de yer verdik.

Anahtar Kelimeler: Hadis, sünnet, tıp, Tıbb-ı Nebevî.

Prophetic Medicine And Critics On Some Hadiths

Abstract

There are many narrations about the medicinal science fields like physical and spiritual health, drugs, diseases, and treatment modalities in Hadith Compilations. Based on these narrations, a new and specific study area was formed in Theology. This field, which is called as "the Prophetic Medicine", has been the most important source of information for centuries in Islamic history to live healthily and to treat diseases in Muslim societies. No matter how further modern medicine improved, even today, conservative Muslims apply the Prophetic Medicine in every opportunity and seek for remedy in some Hadiths. Because of this demand, the Prophetic Medicine is favored much as an alternative medicine.

In this study, we investigated some Hadiths that included recommendations on sanitation, health, remedy, and treatment. We dealt with the accuracy, source value, reason of the delivery of these hadiths, which constitute the source of the Prophetic Medicine, and how they should be understood, and on their effects on today's society. We added our own viewpoints and interpretations as well as important viewpoints of other authors on the study topic.

Key Words: Hadith, sunnah, medicine, Prophetic Medicine

* Bu makale 26.05.2017 tarihinde Bozok Üniversitesi Tıp Fakültesi Bilimsel Araştırmalar Öğrenci Topluluğu tarafından düzenlenen 'İslâm ve Tıp' konulu panelde "Tıbb-ı Nebevî" isimli tebliğimizden üretilmiştir.

KAYNAKÇA

YILMAZ, Orhan, "Tıbb-ı Nebevî Ve Bu Konudaki Bazı Hadislerin Değerlendirmesi", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZİFDER]*, 6, 6 (2017/2) ss. 107-134 **Makale Geliş T:** 16/10/2017, **Kabul T:** 9/12/2017.

1. Tıbb-ı Nebevî'nin Tanımı

İnsanoğlu, hayata gözlerini açtığı andan itibaren beslenme, barınma ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlarını giderme çabası içinde olur. Bu yüzden de insanoğlunun üzerinde titizlikle çalıştığı, geliştirip faydalandığı ilim ve sanat dalları çoğunlukla bu temel ihtiyaçları karşılamaya yöneliktir. Sağlık, tedavi ve beslenmeyi konu alan tıp ilmi de bunlardan biridir.

Tıp ilminin tarihini ilk insan Hz. Âdem ile başlatmak mümkündür.¹ İslâmiyet öncesinde medeniyetlere beşiklik yapmış olan Mısır, Mezopotamya, Hint, Grek, Çin, Uygur ve Bizans gibi bölgelerde tıp ilmi, dönemin şartlarına uygun olarak gelişmiştir.² Arap Yarımadası'nda ise İslâmiyet öncesi dönemde şöhrete ulaşmış pek çok doktordan söz edilmektedir. Hâris b. Kelede, Nadr b. Hâris, Dımâd b. Sa'lebe el-Ezdî ve İbn Huzeym bunlardan bazılarıdır.³

İslâm'ın zuhuru ile birlikte sağlıklı olmak daha bir önem kazanmıştır. Çünkü İslâm dini inanmak ve ibadetleri yerine getirmek için aklen ve bedenen sağlıklı olmayı şart koşmuştur. Nitekim İslâm dininin temel kaynaklarından biri olan hadis külliyatı içinde sağlık konusuna oldukça geniş yer ayrılmıştır.⁴ Hz. Peygamber, tıp ilminin konusunu teşkil eden sağlık, hıfzıssıhha ve tedavi gibi konularda telkin ve tavsiyelerde bulunmuş, bazı uygulamaları ile bizzat kendisi örneklik teşkil etmiştir. İslâm tarihi boyunca mezkûr hadislere binaen pek çok âlim, tıbbi konuların önemine vurgu yapmış ve bu sahada çalışmalar yürütmeyi kutsal bir görev addetmiştir. Söz gelimi Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî (ö. 204/820): "Helal ve haramı bildiren ilimden sonra tıptan daha asalet-

¹ Geniş bilgi ve kaynaklar için bkz., Veli Atmaca, "Tıbb-ı Nebevî Edebiyatının Doğuşu Ve Gelişmesi (Bibliyografya Denemesi)", *Hikmet Yurdu*, yıl: 2013, c: VI, sayı: 11, s. 39-74.

² Ahmet Ağırakça, *İslâm Tıp Tarihi*, Çağdaş Basın Yay., İstanbul 2004, s. 47-70.

³ Mahmut Denizkuşları, *Peygamberimiz ve Tıp*, Doğuş Yay., İstanbul 1981, s. 11; Ağırakça, *İslâm Tıp Tarihi*, s. 76-79.

⁴ Örneğin muteber hadis kaynaklarında tıpla ilgili hadislerin dağılımı şöyledir: Mâlik b. Enes, (ö. 179/795), *Muvatta*, 14 Bâb, 40 Hadis; İbn Ebî Şeybe, (ö. 235/849), *Musannağ*, 164 Bâb, 324 Hadis; Buhârî (ö. 256/870), *el-Câmi'u's-Sahîh*, Tıb, 58 Bâb, 104 Hadis; Merdâ, 22 Bâb, 37 Hadis; Müslim (ö. 261/875), *el-Câmi'u's-Sahîh*, 14 Bâb, 90 Hadis; Ebû Dâvûd, (275/888), *Sünen*, Tıb, 24 Bâb, 70 Hadis; Tirmizî, (279/892), *el-Câmi'*, Tıb, 35 Bâb, 53 Hadis; İbn Mâce, (273/886), *es-Sünen*, Tıb, 46 Bâb, 113 Hadis. Geniş bilgi için bkz. Veli Atmaca, "Tıbb-ı Nebevî Edebiyatının Doğuşu Ve Gelişmesi", s. 50.

li bir ilim yoktur.”⁵ diyerek Müslüman âlimlerin tıp ilmine dair tutumlarını dile getirmiştir.

Anlaşılan o ki, Hz. Peygamber kendi dönemine kadar gelen tıpla ilgili malumatı öğrenmiş ve bu malumat içerisinden faydalı bulduğu bilgileri kendi tecrübeleri ve içtihatları ile birleştirip sonraki nesillere tavsiye ve telkin mahiyetinde bir miras olarak bırakmıştır. İşte Hz. Peygamber’in tıpla ilgili bıraktığı bu mirasa, yani onun sözleri ve uygulamalarının hepsine birden İslâmî literatürde “et-Tıbbu’n-Nebevî” (الطب النبوی) adı verilmiştir. Dilimizde Tıbb-ı nebevî olarak isimlendirilen bu miras İslâm tarihi boyunca Müslümanların maddi ve manevi güç ve şifa aradığı bir kaynak olmuştur. Günümüzde modern tıp yanında zaman zaman destekleyici tıp olarak da kabul gören Tıbb-ı nebevî hâlâ Müslümanlar için büyük bir moral ve motivasyon kaynağı olmaya devam etmektedir.

Ancak günümüzde diğer bazı dinî konularda olduğu gibi Tıbb-ı nebevî konusunu de istismar eden şahıslar yahut gruplar ortaya çıkmıştır.⁶ Ehil olmayan bu şahıslar yahut gruplar hacamat ve rukye gibi tedavi yöntemlerini kullanarak yahut sünnete istinaden şifalı diyerek ne olduğu bilinmeyen birtakım bitkileri satarak saf Müslümanları kandırıp haksız kazanç elde etmektedirler.

Hz. Peygamber’in tıpla ilgili sünnet ve sözleri temel hadis kaynaklarında genellikle “Kitâbu’t-Tıb” (كتاب الطب) başlığı altında yer almaktadır. Buhârî (ö. 256/869), *Sahih’inde*, “Kitâbu’t-Tıb” ve “Kitâbu'l-Merdâ” olmak üzere bu konuya iki bölüm ayırmıştır. İbn Mâce (ö. 273/886), Ebû Dâvûd (ö. 275 888) ve Tirmizî (ö. 279/892) “Kitâbu’t-Tıb” bölü-

⁵ Zehebi, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *Siyeru A'lâmü'n-Nübelâ*, Müessesetü'r-Risâle Yay., Beyrut 1985, X, 57. Tıp ilminin önemi ile ilgili Şâfiî'ye nisbet edilen diğer bir söz şöyledir: “İlim başlıca iki kısma ayrılır: din ilmi ve dünya ilmi. Din için olan ilim, fıkıhtır. Dünya için olan ilim ise, tıp ilmidir.” Ali b. Nâyif eş-Şuhûd, *el-Mufassal fi Ahkâmi'l-Hicra*, Beyrut 1993, V, 260. Şâfiî'nin yukarıdaki sözünü aktaran İbrahim Canan, Şâfiî'nin fıkıhta imamlığıyla beraber tıp ilmini de iyi bildiğini ifade etmektedir. *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Tıp*, Ankara 1995, s. 65.

⁶ Sözkonusu istismar sadece Tıbb-ı nebevî konusunda değil diğer bazı konularda da meydana gelmiştir. Elbette ki bütün bu yanlış/yanlış değerlendirme ve istismarların önüne geçmek objektif bir kriterle mümkün olabilir. Objektif değerlendirme ölçütleriyle ilgili uygulama ve örnekler için bkz. Veli Aba, Duygusal Yakınlık Bağlamında Nesnel Cerh Uygulama Örnekleri (Baba-Oğul/Hoca-Talebe Özelinde), *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, cilt: 16, sayı: 2, 2016, s. 125-156.

mü altında konu ile ilgili hadisleri zikrederken, Müslim (ö. 261/874), Nesâî (ö. 303/915), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve İmam Mâlik (ö. 179/795) de eserlerinde farklı başlıklar altında konuyu ele almışlardır.⁷

Tıbbı dair hadislerde sağlığın önemi, koruyucu hekimlik, tedavinin meşruiyeti, faydalı bitkiler, ilaç yapımında kullanılan maddeler, Hz. Peygamber'in tedavi usulleri, onun bu konudaki tavsiyeleri ve yasakları yer almaktadır.

Geçmişten günümüze Tıbb-ı nebevî ile ilgili hadisler üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda umumiyetle konuyla alakalı rivayetlerin önemi, muhtevası ve kaynağı ele alınmıştır.⁸ Hz. Peygamber'in (sav) her konuda olduğu gibi tıp konusunda da sözleri ve uygulamaları başta sahabe olmak üzere bütün Müslümanlar tarafından titizlikle takip edilmiş ve yaşam biçimi haline getirilmiştir. Nitekim hadis kaynaklarında "et-Tıbbu'n-nebevî" ile ilgili özel bölümler ayrılmakla yetinilmemiş, bu sahada müstakil eserler de yazılmış ve zengin bir "et-Tıbbu'n-nebevî" literatürü oluşmuştur.⁹ Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin (ö. 430/1038) *et-Tıbbu'n-nebevî*'si, bu alanda kaynak olma niteliği taşıyan orijinal eserlerden biridir.¹⁰

2. Tıbb-ı Nebevî'nin Kaynağı

Araştırmalara göre, tıpla ilgili hadislerin kaynağı konusunda iki temel görüş ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden biri Tıbb-ı nebevî'nin kaynağını tecrübe ve çevre kültürlerine, diğeri ise vahye dayandırmaktadır.

⁷ Geniş bilgi için bkz. Atmaca, "Tıbb-ı Nebevî Edebiyatının Doğuşu Ve Gelişmesi", s. 49-51.

⁸ Bkz. Atmaca, "Tıbb-ı Nebevî Edebiyatının Doğuşu Ve Gelişmesi", s. 41.

⁹ Bu konuda Türkçe, Fasça ve Arapça dillerinde pek çok kitap yazılmıştır. Câbir b. Hayyân (ö. 148/755), *et-Tıbbu'n-Nebevî alâ Re'yi Ehl-i Beyt*; Abdülmelik b. Habîb el-Endelûsi el-Mâlikî el-Beğavî es-Sülemi (ö. 238/852), *et-Tıbbu'n-Nebevî*; Ebû'l-Kâsım Hasan b. Muhammed en-Nisâbüri (ö. 406/1015), *Tıbbu'n-Nebî*; Ebû'l-Hasan, Ali b. Musa (ö. 203/818); Humeydî (ö. 1029/420), Ebû Nuaym el-İsfahânî (ö. 1038/430); el-Makdîsi (ö. 1245/643), Zehebi (ö.1347/ 748), İbn Kayyim (ö. 751/1350) Tıbb-ı nebevî konusunda kitap te'lif eden tanınmış âlimlerdir. Diğer âlimler için bkz. Ali Rıza Karabulut, *Tıbb-ı Nebevî Ansiklopedisi*, Mektebe Yay., Ankara 1993, s. 13; Osman Bilgen, "Tıbb-ı Nebevî Literatürü ve Tarihsel Süreç", *Adana 2015 Uluslararası Tıbb-ı Nebevî Kongresi*, s. 466.

¹⁰ Geniş bilgi için bkz. Veli Atmaca, "Tıp ve Tıbb-ı Nebevî Hakkında Muâsır Çalışmalar", *FÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 16/1, Elazığ 2011, s. 45-70.

İbn Haldun (ö. 808/1405) ve İmam Nevevî (ö. 676/1277) gibi âlimlere göre Hz. Peygamber'in tıpla ilgili sözleri ve sünnetleri âdet ve dünya işlerinden sayılır. İmam Nevevî, hurmaların aşılınması ile ilgili hadisi şerh ederken Hz. Peygamber ahiret işlerine yoğunlaştığı için dünya işleri konusunda isabet edemeyebileceğini, bu durumun da onun için bir eksiklik olmadığını bildirmiştir.¹¹

İbn Haldun ise Hz. Peygamber'in tıbbi konulardaki tavsiyelerini kaydederken şunları söylemiştir: “Şehir halkı yanında çölde yaşayanların da çoğu zaman kocakarı veya bazı şahısların tecrübesine dayanarak tıbbî bilgileri vardı. Bu bilgilerden bir kısmı doğru olabilir. Arapların bu kabilden birçok tıp çeşitleri ve Hâris b. Kelede gibi tanınmış doktorları da vardı. Şer’î tıp da bu kabilden olup vahiy ile hiçbir ilgisi yoktur. Bunlar Arapların âdet icabı yaptığı şeylerdir. Hz. Peygamber'in bu konudaki sözleri âdet icabı olup şeriatla ilgili değildir. Çünkü o bize tıp ve diğer âdetleri öğretmek için değil, şeriatı öğretmek için gönderilmiştir.”¹²

Bu görüşte olanların en önemli delillerinden biri Hz. Peygamber'in Medine’de hurma yetiştiren insanların hurmaları aşılmalara gerek olmadığı yönündeki tavsiyesinin menfi sonuç doğurmasıdır. Bilindiği üzere Hz. Peygamber'in tavsiyesine uyararak hurmalarını aşılamaayan sahabe o yıl az verim alınca durumu Hz. Peygamber’e arz ettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Ben de bir insanım. Size dininiz konusunda bir şey emredersem onu alınız. Kendi görüşüm olarak bir şey emredersem şüphe yok ki ben de bir insanım.”¹³

Tıbbî hadislerle ilgili Hattâbî'nin (ö. 388/998) görüşleri üzerine bir makale yazan Salih Karacabey, Hattâbî'nin de aynı kanaatte olduğu, yani vahye dayanmayan icthadi konularda Hz. Peygamber'in yanılabilmesi, beşere arız olan hata ve unutmaya gibi hallerin onun da başına gelebileceği görüşleri üzerinde durmuştur. Kısaca Hattâbî'ye göre

¹¹ en-Nevevî, Ebû Zekerriyya Yahya b. Şeref, *el-Minhacu Şerhi Sahîhi Müslim b. el-Haccac*, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî Yay., 2. bs., Beyrut 1392, Fadâil 139, XV, 116; Denizkuşları, *Peygamberimiz ve Tıp*, s. 17-20.

¹² İbn Haldun, Abdurrahman, *el-Mukaddime*, Dâru'l-Fıkr Yay., tah., Halil Şahhade, Beyrut 1988, I, 651.

¹³ (إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ، إِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ مِّنْ دِينِكُمْ فَخُذُوا بِهِ، وَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ مِّنْ رَّأْيِي، فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ)، Müslim, Fadâil, 138.

de, Tıbb-ı nebevî'nin kaynağı vahiy değil tecrübedir.¹⁴ İbn Hazm (ö. 456/1063), İbn Teymiyye (ö. 728/1327) ve İbn Kayyim (ö. 751/1350) gibi âlimler ise Hz. Peygamber'in içtihatlarının vahyin kontrolünde olduğu kanaatinde dirler.¹⁵

Tıbb-ı nebevî'yi vahye nisbet eden bu âlimlere göre Hz. Peygamber dünya işleri hususunda hata etmez ve isabetsiz karar veremez. Eğer Hz. Peygamber murad-ı ilahiye uygun olmayan bir karar verirse Yüce Allah tarafından uyarılır ve bu hata tashih edilir. Nitekim Bedir Savaşı sonrasında esirlerden fidye alıp onları serbest bırakınca Yüce Allah; "Peygamber'e, harp edip zafer kazanmadıkça esir almak yaraşmaz. Siz dünya malını istiyorsunuz, Allah ise ahireti istiyor."¹⁶ buyurmak sureti ile Hz. Peygamber'in içtihadında hata ettiğini belirterek tashih etmiştir.¹⁷

İbn Kayyim Tıbb-ı nebevî ile diğer tıbbı kıyaslarken şu ifadelere yer vermiştir: "Tıbb-ı nebevî diğer tıp gibi değildir. Onun tıbbı, tabiplerin tıbbından farklıdır. Zira Hz. Peygamber'in tıbbı kesin kati ve ilahidir, vahiyden sadır olmuştur. Diğer tıpların ekserisi tahmin, zan ve tecrübeyle dayanır. Bazı hastaların Tıbb-ı nebevî'den fayda görmemeleri normaldir. Tam bir iman ile şifasına inananlar ancak bundan fayda görür. Bu, sadırlara şifa olan Kur'an gibidir. Buna inanmayanların sadırları şifa bulmaz. Bilakis Kur'an münafıkların küfürlerini ve kalplerindeki hastalıklarını artırır. Kur'an canlı kalplere, temiz ruhlarla şifa olduğu gibi Tıbb-ı nebevî de temiz bedenlere şifadır. İnsanların Tıbb-ı nebevî'den yüz çevirmeleri Kur'an'dan şifa istemekten yüz çevirmeleri gibidir. Eğer Tıbb-ı nebevî ile şifa bulamamışlarsa kusur ilaçta değil, hastalık mahallinin ve hastanın tabiatının ilacı kabul etmeyişindedir."¹⁸

İbn Kayyim'e göre Tıbb-ı nebevî'nin diğer tıba nisbeti doktorların tıbbının kocakarı tıbbına nisbeti gibidir. Doktorların tıbbi bilgisi-

¹⁴ Salih Karacabey, "Hadis Vahiy Münasebeti ve Tıpla İlgili Hadisler Hakkında Hattabî'nin Görüşleri", *U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 1992, sayı: 4/4, s. 221.

¹⁵ Orhan Yılmaz, "İbn Kayyim'in Tıbb-ı Nebevî İle İlgili Görüşlerinin Değerlendirmesi", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 2, Amasya 2014, s. 9.

¹⁶ Enfâl, 8/67.

¹⁷ İbn Teymiyye, *el-Fetâve'l-Kübra*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye Yay., I-VI, Beyrut 1987, III, 292; İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*, el-Mektebetü'l-İslâmî Yay., tah., Abdurrezzak el-Affî, I-IV, Beyrut, IV, 216.

¹⁸ İbn Kayyim, *Zâdu'l-Me'âd*, IV, 27.

nin vahiy yolu ile gelen tıbbi bilgiye nispeti, doktorların elde ettikleri bilginin Hz. Peygamber'e gelen bilgiye nispeti gibidir. Müellif bir başka vesile ile Tıbb-ı nebevî'nin değerini şu ifadelerle anlatmıştır: "Doktorların tıbbi nerede Allah'ın zararlı ve faydalı olanı peygamberine vahyettiği tıp nerede."¹⁹

Anlaşıldığına göre Hz. Peygamber'in itikat, ibadet, haram ve helalin tespiti gibi dinî konularda vahyin kontrolünde olduğu kabulle karşılanan bir yaklaşımdır. Dünya işleri hususunda ise Hz. Peygamber'in diğer insanlar gibi akıl ve beşerî irade ile hareket ettiği bizzat kendisi tarafından ifade edilmiştir. Nitekim bir hadiste Hz. Peygamber; "Ben de bir insanım, size dininizden bir şey emrettiğim zaman alınız, kendi görüşümden bir şey bildirdiğim zaman ben de bir insanım."²⁰ buyurmuştur.²¹ Eğer o, insan olmanın gerektirdiği davranışları vahyin kontrolünde, küllî irade çerçevesinde sergilemiş olsaydı bu durumda insanlığa örnek olamazdı. Oysa Yüce Allah onu "örnek insan" ve "son peygamber" olarak göndermiştir.²²

Anladığımız kadarıyla Resulullah, dönemin tıpla ilgili bilgilerini belli ölçüde öğrenmiş, yorumlamış, faydalı ve zararlı olanı tespit edip yararlı olanı tavsiye ve tatbik etmiş, zararlı olanı ise terk etmiştir. Resulullah'ın her hareketini ve sözünü önemseyen sahabe ve daha sonraki nesiller onun tıba dair sözlerini ve sünnetini ezberleyip nakletmişlerdir. Ancak bidayette sahih ve sağlam olan bu rivayetler sonraki asırlarda sakim olanları ile karıştırılmıştır. Bu yüzden de bugün tali kaynaklarda yer alan ve hadis olduğu bildirilen her sözü Hz. Peygamber'in hadisi kabul etmek mümkün gözükmemektedir. Dolayısı ile tıba dair rivayetlerin hadis ilmi teknikleri açısından incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca bu mevzuda sünnet olarak bildirilen tavsiye ve telkinlerin modern tıbbın verileri ile teyit edildikten sonra tatbik edilmesi en uygun yol olacaktır.

¹⁹ İbn Kayyim, *Zâdu'l-Me'âd*, IV, 7; *et-Tıbbu'n-Nebevî*, s. 9.

²⁰ Müslim, *Fedâil*, 43.

²¹ Geniş bilgi için bkz., Musa Bağcı, *Beşer Olarak Hz. Peygamber*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2010, s. 398.

²² Kehf, 18/110, Fussilet, 41/6, Ahzâb, 33/40.

3. Tıbb-ı Nebevî'nin Kısımları

Tıbb-ı nebevî'yi, koruyucu hekimlik ve tedavi yöntemleri olarak iki kısımda ele almak mümkündür. Koruyucu hekimlik yani hıfzıssıhha, maddi ve manevi hastalıklara yakalanmamak için gerekli tedbirlerin alınmasını ifade etmektedir. Temizliğe dikkat edilmesi, spor yapılması, zararlı maddelerden ve yiyeceklerden uzak durulması, ibadetlerin yerine getirilmesi ve dua edilmesi sağlıklı yaşamak için alınması gereken temel tedbirlerden bir kısmıdır. Tedavi yöntemleri ise maddi ve manevi hastalıklara yakalandıktan sonra bu hastalıkların tedavisi anlamına gelmektedir. Tıbb-ı nebevî'nin temelini oluşturan bu iki bölüm hakkında detaylı bilgi vermek faydalı olacaktır.

3.1. Koruyucu Hekimlik

Bu hususta Hz. Peygamber'in (sav) tavsiyelerinde, oruç, gece namazı, dengeli beslenme, temizlik, soğuktan korunma, manzaralı mekânlarda oturma, sağlıklı ev ve memleketlerde yaşama, seyahat etme, kötü iklim koşullarında yolculuktan sakınma, salgın hastalıkların bulunduğu ortamlardan uzak durma, güneşte fazla kalmaktan kaçınma, şiddetli sıcaklarda beden ısısının düşürülmesi, düzenli uyku için uygun vakitleri seçme, zararlı yiyeceklerden kaçınma, sağlıklı ve temiz gıdalarla beslenme, vücudu kuvvetlendirmek için özel hazırlanmış macunlar kullanma, gerektiğinde kan verme (hacamat), vücut direncinin düşmesi durumunda besin değeri yüksek gıdalar alma, şifalı hamamlarda yıkanma, zehirlenmeye karşı acve hurmasını yeme, güzel koku kullanma, göze sürme çekme, saç bakımı ve elbise temizliğine dikkat etme, gözü dinlendirici manzaralara bakma ve giyim kuşamda renk seçme gibi konular yer almaktadır.

Hz. Peygamber'in sağlığı koruma yolundaki söz ve sünneti, modern tıbbın, "Sağlığı korumak, ilaç kullanmaktan daha iyidir." ilkesiyle tamamen örtüşmektedir.²³

Rivayetlerde hastalıkların temel nedenlerinden biri olarak aşırı üzüntü ve stres gösterilmektedir. Tedavi yöntemleri olarak da, aşırı üzüntü

²³Dr. Mustafa Dönmez, "Ebû Nuaym ve Et-Tıbbu'n-Nebevî İsimli Eseri Üzerine", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 16, sayı: 1, 2007 s. 321 vd.

ve bunalımın giderilmesi için bazı maddi ve manevi tedavi önerileri bulunmaktadır.²⁴ O dönemin hastalıkları ve bu hastalıklar için önerilen ilaç ve tedavi şekilleri dikkate alındığında, hastalık çeşitlerinin fazlalığına karşılık tedavi yöntemlerinin ve tıbbi materyallerin nispeten daha sınırlı olduğu görülmektedir. Hatta bazı hastalıklar için bir tedavi bile önerilmediği, bunun yerine o hastalıkla ilgili daha çok koruyucu hekimlik tedbirlerinin tavsiye edildiği dikkatleri çekmektedir.

3.2. Tedavi Yöntemleri

Hz. Peygamber; “Her hastalığın bir ilacı vardır. Hastalık, ilacını bulduğu anda Yüce Allah’ın izni ile iyileşir.”²⁵; “Allah şifasını indirmedeği hiçbir hastalığı yaratmamıştır.”²⁶ buyurmak sureti ile tedavi araştırmalarına teşvik etmiştir.

Kaynaklarımızda Peygamberimizin bizzat kullandığı ve ashabına da kullanmayı tavsiye ettiği bazı tedavi yöntemlerine rastlanmaktadır. Moral ve motivasyonu yükseltme, düzenli ve dengeli beslenme, bitkiler kullanma ve rukye bu tedavi yollarından bir kısmıdır.²⁷

4. Sünnetten Tedavi Örnekleri

Bazı rivayetlere göre Hz. Peygamber hacamat, bal şerbeti, ateşle dağlama gibi tedavi yöntemlerine başvurmuştur. Bir rivayete göre Hz. Peygamber; “Üç şeyde şifa vardır: hacamat, bal şerbeti ve dağlama; fakat dağlamaktan hoşlanmam.”²⁸ buyurmuştur. Dağlama, eskiden beri Araplar arasında kullanılan bir tedavi şeklidir. Dağlama yöntemiyle yapılan tedavinin, bazı hadislerde tavsiye edildiğine rastlandığı halde, bazı hadislerde yasaklandığı görülmektedir. Âlimler, dağlamanın ısırap

²⁴ Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, I, 315.

²⁵ Müslim, *Âdâb*, 26; İbn Hıbban, Muhammed b. Ahmed, *el-İhsân fî Takrîbi Sahîhi İbn Hıbban*, tah., Şuayb el-Ârnâût, Müessesetü'r-Risâle Yay., I-XVIII, Beyrut 1988, XIII, 428, no: 6063; Hâkim, Ebû Abdullah en-Neysâbü'rî, *el-Mustedrek alâ's-Sahîhayn*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî Yay., I-IV, Beyrut ty, IV, 441, no: 8206.

²⁶ Buhârî, *Tıb*, 1; İbn Mâce, *Tıb*, 1.

²⁷ Erdoğan Köycü, “Peygamberimiz Hz. Muhammed’in (S.A.S.) İnsan Sağlığının Korunmasında Tavsiye Ettiği Modern Tıpta da Uygulanabilecek Bazı Tedavi Yöntemleri”, *Uluslararası İslâm ve Tıp (Tıbb-ı Nebevî) Kongresi*, Adana 2015, s. 124-133.

²⁸ Buhârî, *Tıb*, 3, 4.

veren, tehlikeli ve maharet isteyen bir tedavi metodu olması nedeniyle tavsiye edilmediğini bildirmişlerdir.²⁹

Hız. Peygamber, tedaviyi ehlinin yapmasını istemiştir. O, “Kim tıbbı bilmediği halde hekimlik yaparsa hastaya verdiği zararı tazmin eder.”³⁰ sözüyle tedavinin hukuki boyutunun olduğuna dikkat çekmiştir. Tedavi yöntemleri ve tedavi olmaya teşvikle ilgili yukarıda zikredilen hadisler sened ve metin bakımından delil olmaya elverişli rivayetlerdir.³¹

Bu genel bilgidен sonra bazı tedavi örneklerine geçebiliriz.

4.1. Hasır Külü ile Tedavi

Hız. Peygamber Uhud Gazvesi’nde (3/625) yaralandığında, zedelenen dokular önce suyla yıkanmıştır. Kanamanın kesilmediğini gören Hız. Fatıma, bir parça hasır yakarak onun küllerini yaranın üzerine bastırmak suretiyle kanı durdurabilmiştir.³² Hız. Peygamber kendi yarasına uygulanan bu tedaviyi susarak onaylamıştır. Dolayısı ile kanı durdurmak için bir hasır parçasının yakılıp yaraya bastırılması takriri sünnet örneği olarak kabul edilebilir. Günümüzde de kanamayı durdurmak için soğuk su ile yaranın yıkanması ve sonra da bir bez yahut pamuk ile yaraya tampon uygulanması tavsiye edilmektedir.

4.2. Bal Şerbeti ile Tedavi

Ebû Saîd el-Hudrî (ö. 74/693) tarafından rivayet edilen bir hadise göre, bir adam Hız. Peygamber’e gelerek, “Ya Resulallah! Kardeşimin karnında sancı var, ishal olmuş.” der. Hız. Peygamber bal şerbeti içirmesini tavsiye eder. Adam ikinci kez gelir ve bal şerbeti içirdiği halde hastalığın geçmediğini söyler. Hız. Peygamber gene aynı tavsiyede bulunur. Adam üçüncü kez gelir. Bal şerbeti içirdikçe ağrının daha da arttığını söyler. Hız. Peygamber, “Allah sözünde doğrudur, fakat kardeşinin karnı yalancıdır. Haydi, yine bal şerbeti içir.” buyurur. Adam bir kez daha kardeşine bal şerbeti içirince ağrı diner hasta şifa bulur.”³³ Hız.

²⁹ İbn Kayyim, *Zâdu'l-Me'âd*, IV, 8.

³⁰ Ebû Dâvûd, *Diyât*, 25.

³¹ Bkz., İbn Kayyim, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, s. 10-18.

³² Buhârî, *Tıb*, 27.

³³ Buhârî, *Tıb*, 4; Müslim, *Âdâb*, 32; Tirmizî, *Tıb*, 31.

Peygamber'in burada bal şerbetini ısrarla tavsiye etmesi onun önceki deneyimlerinden aldığı müspet sonuçlarla izah edilebilir. Yani Allah'ın elçisi tıpkı tuz gibi bal şerbetinin de yaranın acısını artırsa da onu tedavi ettiğini biliyordu diyebiliriz.

4.3. Soğuk Su ile Tedavi

Hız. Peygamber bazen beden ve ruh hastalıklarının tedavisini birlikte zikretmiştir. Örneğin Hız. Peygamber'in satın alıp azat ettiği kölelerden biri olan Hız. Sevban'ın merfu olarak rivayet ettiği bir hadis şöyledir: "Sizden biriniz humma hastalığına yakalanırsa -ki o cehennem ateşinden bir parçadır- onu soğuk su ile söndürsün. Sabah namazından sonra, güneşin doğuşundan önce nehre girsin, suyun akıntısına doğru şöyle dua etsin: Allah'ın adıyla, Ey Allah'ım! Kuluna şifa ver, peygamberini doğrula. Bunu üç gün tekrarlansın. Eğer iyileşmezse bu tedaviyi beş, yedi, dokuz güne çıkarınsın. Allah'ın izni ile iyileşme süresi dokuz günü geçmeyecektir."³⁴

4.4. Rukye ile Tedavi

Rukye ile tedavi, dua ve niyaz mahiyetindeki bazı surelerin okunması yoluyla çeşitli psikolojik ve fizyolojik hastalıkların tedavi edilmesi anlamına gelmektedir.

Bazı rivayetlere göre Hız. Peygamber yılan ve akrep sokması neticesinde meydana gelen zehirlenmeler ile çeşitli yara ve sızılarının tedavisinde Fâtiha, Felak ve Nâs surelerinin okunmasına müsaade etmiştir.³⁵ Hız. Aişe Resulullah'ın (sav) hastalığından bahsederken şunları söylemiştir: "Resulullah yatağa düştüğü zaman, İhlâs suresi ve Mu'avvizeteyn'in tamamını okuyarak avucuna üfledi ve sonra elleriyle yüzünü ve elinin yetiştiği vücudunun her tarafını meshetti."³⁶

İbn Kayyim'e göre Fâtiha suresinde yer alan, "Sadece senden yardım isteriz."; Nâs suresinde yer alan, "Düğümlere üfüren kadınlar, insanlar ve cinlerin şerrinden Allah'a sığınma" ifadeleri şifanın kaynağıdır.³⁷

³⁴ Tirmizî, Tıb, 33; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, tah., Şuayb el-Arnaût, Müessesetü'r-Risâle Yay., Beyrut 2001, XXXVII, 103, no: 22425.

³⁵ Buhârî, Tıb, 33.

³⁶ Buhârî, Tıb, 39.

³⁷ Bkz. İbn Kayyim, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, s. 112-115.

Hiz. Peygamber'in ashabından bir grup sefere çıkar, bir Arap kabilesinin yaşadığı köyde misafir olmak isterler, ancak halk bunu kabul etmez. O esnada kabilenin başkanını bir akrep sokar. Yolculuk yapan Müslümanlardan biri zehirlenen lideri Fâtiha suresini okuyarak tedavi eder (rukye). Bu hizmetin karşılığında yolculuk yapan sahabilere bir koyun sürüsü verilir. Sürüyü Hiz. Peygamber'den izinsiz paylaşmak istemezler. Olayı Hiz. Peygamber'e duyurduklarında o, yapılan bu tedavinin meşru olduğunu söyleyerek kendilerine verilen sürüyü paylaşabileceklerini söyler.³⁸

Tıbb-ı nebevî'de uygulanan tedaviler umumiyetle hastanın fiziksel rahatsızlığı yanında psikolojisini de düzeltecek, moral ve motivasyonunu yükseltecek özelliklere sahiptir. Sure ve dualarla tedavi bunun en güzel örneğidir. İbn Mâce tarafından tahrir edilen bir rivayete göre Hiz. Peygamber; "Balda ve Kur'an'da sizin için şifa vardır." (عَلَيْكُمْ بِالشِّفَاءَيْنِ: (العسل، والقرآن)³⁹ buyurmuştur. İbn Kayyim bu hadisi açıklarken şu ifadelerle yer vermiştir: "Böylece beşerî tıpla ilahî tıp, bedenlerin tıbbı ile ruhların tıbbı, yerler ile göklerin tıbbı bir araya gelmiş oldu."⁴⁰

5. Tıp ile ilgili Bazı Rivayetlerin Değerlendirmesi

Tıbb-ı nebevî ile ilgili hadisler içinde sahih, hasen, zayıf ve mevzu olanlar vardır. Muteber hadis kaynaklarında yer alan Tıbb-ı nebevî ile ilgili rivayetler umumiyetle sahih kabul edilirken tali kaynaklarda yer alan rivayetler zayıf, hatta mevzu kabul edilmektedir. Biz bu bölümde daha çok tali kaynaklarda yer alan bazı rivayetleri sened ve metin bakımından inceleyeceğiz.

5.1. "Hastalıkların kaynağı soğuktur."

Tıbb-ı nebevî rivayetleri içinde yer alan ve halk arasında dolaşan yaygın rivayetlerden biri, "أصل كلِّ داء البرد" /Her hastalığın kaynağı soğuktur." anlamındaki rivayettir. Zayıf ve mevzu rivayetleri ihtiva eden eserlerin yer verdiği bu haber sened bakımından sahih kabul edilmemiştir.⁴¹ Söz

³⁸ Buhârî, el-İcâra, 16; Tıb, 38; Tirmizî, Tıb, 20.

³⁹ İbn Mâce, Tıb, no: 3452.

⁴⁰ İbn Kayyim, *Zâdu'l-Me'âd*, IV, 26.

⁴¹ Atûfî, *Ravdu'l-İnsân*, vr., 5a.; ed-Dârekutnî, *el-İlelü'l-Vâride fi'l-Ehâdisi'n-Nebeviyye*,

konusu rivayet metin bakımından da tenkide muhtaçtır. Grip ve nezle gibi soğuktan kaynaklanan hastalıklar rivayetin metnine uygun düşerken, kanser, şeker, tansiyon vb. pek çok hastalığın soğuktan kaynaklanmadığı bugün herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Öyle ise her hastalığın kaynağını soğuğa indirgemek makul bir yaklaşım değildir. Kaldı ki bazı hastalıkların tedavisinde soğuk iklim tavsiye edilmektedir. Mübalağa edilerek soğuktan korunma tavsiye edilmiştir şeklindeki bir yaklaşımı da kabul etmek mümkün değildir. Zira her ne olursa olsun Hz. Peygamber'in söylemediği bir sözü ona nispet etmek bizzat Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır. Mütevâtir olduğu bildirilen “*men kezebe aleyye*” hadisi bu konuda vârid olan en kuvvetli delillerden biridir.⁴²

5.2. “Beden içinde bir et parçası vardır...”

Tıbb-ı nebevî hadisleri içinde yer alan diğer bir rivayet, “*إِنَّ فِي الْجَسَدِ إِذَا صَلَحَتْ إِذَا صَلَحَتْ، صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَإِذَا فَسَدَتْ، فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ*”/Beden içinde bir et parçası vardır ki o sağlam olursa tüm beden sağlam olur, o bozuk olursa tüm beden çürük olur. O kalptir.” şeklindeki rivayettir. Numan b. Beşir tarafından rivayet edilen bu haber önemli hadis kaynaklarımızda yer almaktadır.⁴³ Sened açısından sahih kabul edilen bu haberde geçen “*mudğa*” kelimesini bedeninin bir uzvu olan ve kan pompalayan et parçası olarak anlayıp fiziksel anlamda kalbin sağlam olması ile bedeninde sağlam olacağı görüşünü savunan âlimler olmuştur.⁴⁴ Oysa kanaatimizce bu hadiste açıkça manevi bakımdan kalbin temiz, niyetin iyi ve samimi, düşüncelerin sağlıklı olması, kişinin Allah'tan hakkıyla korkması ifade edilmektedir. Hatta aklın başta değil kalpte olduğu, dolayısıyla bu hadiste düşüncelerin yönlendirilmesinde kalbin etken olduğu belirtilmiştir.⁴⁵ Sonuç olarak Arapçada *sadr*, *fuad*, *lubb*, *nüha*; Türkçede *gönül* ve *yürek* gibi kelimelerle ifade edilen kalp, dini geleneğimizde içimizdeki et parçasından ziyade insanoğlunun dini, ahlaki ve vicdani

XII, 73; İbnu'l-Cevzî, *el-İlelül-Mütenahiye fi'l-Ehâdisi'l-Vâhiye*, II, 267; es-Sehâvi, *Mekâsîdu'l-Hasene*, s. 120.

⁴² Buhârî, İlim, 38; Müslim, Mukaddime, 2; Ahmed, *Müsned*, IV, 159.

⁴³ Buhârî, İman, 39; Müslim, Müsâkât, 107; et-Tayâlisi, *Müsned*, Daru'l-Marife Yay., Beyrut trs., I, 106, no: 788; İbn Hibban, *Sahih*, I, 533.

⁴⁴ en-Nevevî, *el-Minhac*, XI, 28; Atûfi, *Ravdu'l-İnsân*, vr., 5b.

⁴⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, I, 204, İmam Nevevi, *el Minhac*, XI, 29.

hayatını yönlendiren duygular olarak anlaşılmaktadır. Hisseden yahut hissetmeyen, inanan yahut inanmayan, seven yahut sevmeyen, mutmain olan yahut mutmain olmayan gibi haller kalbin en temel işlevi olarak bilinmektedir. Bu manevi haller akla yön veren unsurlardır. “Unutmayın ki kalpler Allah’ı anarak huzura kavuşur.”⁴⁶, “Onların kalpleri vardır anlamazlar.” ayetlerinde geçen “kalp” kelimeleri de aynı şekilde akla yön veren duygulara işaret etmektedir.⁴⁷

5.3. “İnsanoğlunun kuyruk kemiği çürümez.”

Ahmed b. Hanbel’in kaydettiği ve Şuayb el-Arnaût’un isnadını sahih bulduğu bir rivayet şöyledir: “Resulullah (sav) buyurdu ki: İnsanoğlunda bir kemik var ki toprak asla onu çürütmez. İnsan kıyamet günü o kemik ile dirilitilir. Sahabe, ‘O hangi kemiktir?’ diye sorunca Hz. Peygamber, ‘Kuyruk kemiği’ diye cevaplandırdı.”⁴⁸ Aynı rivayeti nakleden Müslim son kısımda yer alan (عظمالذنب) yerine aynı anlama gelen “عَجْبُ الذَّنْبِ” ifadesini kullanmıştır.⁴⁹ Bazı rivayetlerde “kuyruk”, “son kısım” anlamına gelen العجب kelimesi العجم şeklinde yazılmıştır. Müslim, Ahmed ve diğer hadis kitaplarında hadisin bazı tariklerinde hataen ب yerine م yazıldığı anlaşılmaktadır. Kütüb-i sitte öncesi hadis kaynaklarından sayılan Hemmam b. Münebbih’in *Sahîfe*’si bu rivayete yer vermiş ve hadisin sonunda şöyle bir açıklama yapmıştır: وقال أبو الحسن إنما هو عجب ولكنه (Ebû’l-Hasan demiştir ki; onun aslı “acbün”dür, fakat onu *mim* ile söylediler.⁵⁰ Bir rivayete göre sahabe “عَجْبُ الذَّنْبِ” ibaresinin anlamını Hz. Peygamber’e sormuşlar. Allah’ın elçisi, “kuyruk sokumu” olarak ifade edilen bu ibareyi, sırrını sadece Yüce Allah’ın bildiği hardal tanesi gibi bir tohuma benzetmiştir.⁵¹

Abdurrezzâk’ın Ma’mer’den naklettiği bir rivayette Ebû Hureyre şöyle demiştir: “İnsanın yaratılmış olduğu kuyruk sokumu kemiği dı-

⁴⁶ Ra’d, 13/28.

⁴⁷ Bkz. Nevevî, *Riyazü’s-Salihin*, çev., Yaşar Kandemir, İ. Lütfi Çakan, Raşit Küçük, Erkam Yay., İstanbul 2013, III, 472.

⁴⁸ Ahmed, *Müsned*, VIII, 223.

⁴⁹ Müslim, *Fiten*, 28.

⁵⁰ es-San’ânî, *Sahîfetü Hemmam b. Münebbih*, I, 46.

⁵¹ İbn Hacer, *Fethu’l-Bâri*, VIII, 552.

şında toprak insanoğlunu yer bitirir.”⁵² Burada bu söz Ebû Hureyre’ye ait mevkuf bir haber olarak kayıtlı olsa da bu haber çok az farklılıklarla başka hadis kitaplarında da mevcuttur. Örneğin Kuteybe b. Sa’îd-Muğîre-Ebû’z-Zenâd-Ebû Hureyre-Hz. Peygamber tariki ile gelen haber, “كُلُّ ابْنِ آدَمَ يَأْكُلُهُ التُّرَابُ، إِلَّا عَجَبَ الذَّنْبِ مِنْهُ، خُلِقَ وَفِيهِ يُرَكَّبُ” şeklinde kayıtlıdır.⁵³

5.4. “Yemeğe üfleme bereketi giderir.”

Tıbb-ı nebevî hadislerinden biri de, “النفخ في الطعام يذهب بالبركة” rivayetidir.⁵⁴ Hz. Aişe’nin (ö. 58/678) merfu olarak naklettiği bildirilen bu rivayete göre Hz. Peygamber; “Yemeğe üfleme yemeğin bereketini yok eder.” buyurmuştur. Bu rivayet münekkit hadisçiler tarafından mevzu hadis olarak değerlendirilmiştir. Örneğin İbnu’l-Cevzî (ö. 597/1200) mezkûr rivayetin ravilerinden Abdullah b. Hâris’i, hadis uyduran bir yalancı olarak tanıtmış ve onun bu rivayetini mevzu saymıştır.⁵⁵

İbn Kayyim (ö. 751/1350) de aynı rivayet üzerinde durmuş; “Yemeğe üfleme bereketi giderir.” sözünün tıp ilmi ile uğraşanlara ait bir ifade olabileceğini söylemiştir.⁵⁶

İbn Kayyim metinden hareket ederek, rivayetteki ifadelerin doktor sözüne benzediğini, dolayısıyla hadis olamayacağını belirtmesi kanaatimize göre çok isabetli bir yaklaşım değildir. Anladığımız kadarıyla, rivayeti oluşturan kelimelerin hiçbiri tıp ilmi ile alakalı değildir, aksine rivayetin anahtar kelimesi sayılabilecek olan “bereket” kelimesi önemli dinî bir kavramdır. Araştırmalarımıza göre söz konusu rivayetin hangi yönü ile tıp ilmi ile uğraşanların sözüne benzediği de açıklanmış değildir. Ayrıca müellif, muteber hadis kaynaklarında yer alan hemen hemen aynı anlamı içeren benzer rivayetler için aynı tenkidi yapmamıştır. Mesela bunlardan biri Abdullah b. Abbas’ın naklettiği, نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ النَّفْخِ فِي الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ “Resulullah yiyecek ve içeceğe üfle-

⁵² Abdurrezzak, *Musannef*, III, 591.

⁵³ Müslim, *Fiten*, 28; Ebû Dâvûd, *Sünne*, 24; İbn Mâce, *ez-Zühhd*, 32; Nesâî, *Cenâiz*, 117; Mâlik, *Cenâiz*, 15.

⁵⁴ Atûfî, *Ravdu'l-İnsân*, vr., 63b.

⁵⁵ İbnu’l-Cevzî, *el-Mevdû’ât*, III, 35.

⁵⁶ İbn Kayyim, *el-Menâr*, s. 65.

meyi yasakladı.” şeklinde kaydedilen rivayettir.⁵⁷ “Yemeğe üfleme bereketi giderir.” rivayetini makul bulmayan İbn Kayyim, bir başka eserinde Hz. Peygamber’in ağız açık kaplara üfleme yasak ettiğine dair hadisleri nakletmiş ve fikhî bir kural olarak da yiyecek ve içeceklerin bulunduğu kaplara üfleminin yasaklandığını ifade etmiştir.⁵⁸

Ortak kullanılan bir kaptaki yemeğe üfleminin hastalığın yayılmasına yol açabileceği gerekçesi ile modern tıp tarafından da onaylanmadığı bilinen bir gerçektir. Bugün özellikle küçük çocuklara yemek yedirilirken yemeği soğutmak için kaşıktaki yemeğe üfleminin hastalığı bulaştırma riskini artırdığı sıklıkla dile getirilmektedir.

Kanaatimize göre İbn Kayyim, “Yemeğe üfleme bereketi giderir.” hadisi hakkında önceki âlimlerin yaptığı tenkidi bildiği için eleştirmekte sakınca görmemiştir. Nitekim İbnu'l-Cevzî söz konusu rivayeti mevzu hadisler arasında zikretmiştir. İbnu'l-Cevzî'ye istinaden pek çok âlim de bu rivayeti makbul saymamıştır.⁵⁹

Sonuç olarak, yemeğe üfleme hastalıkların yayılmasına vesile olacağı için Hz. Peygamber bu davranışı yasaklamıştır. Modern tıba uygun olan bu yaklaşımla ilgili sahih hadisler vardır. Fakat “Yemeğe üfleme yemeğin bereketini yok eder.” şeklindeki bir söz hadis olmadığı gibi mana bakımından da doğru değildir diyebiliriz.

5.5. “Her hastalığın yuvası mide, şifası perhizdir.”

Tıbb-ı nebevî ile ilgili bazı kitaplarda Hz. Peygamber’e nispetle; *المعدة بيت الداء، والحمية رأس كل دواء* / *Her hastalığın yuvası mide, şifası ise perhizdir*” ifadesine yer verilmiştir.⁶⁰

Aclûnî'nin *Keşşâf*'tan kaydettiğine göre Harun Reşit döneminde kabiliyetli bir Hıristiyan doktor Müslümanların kitabında tıba dair bir bilginin olmadığını iddia etmiştir. Ali b. Huseyin b. Vâkıd bu iddiayı çürütmek için Yüce Allah'ın tıp ilmini yarım ayet ile özetlediğini söyleyip, *كلوا واشربوا ولا تسرفوا* / *Yiyiniz içiniz fakat israf etmeyiniz.*” ayeti-

⁵⁷ Ahmed, *Müsned*, V, 27, no: 2818; V, 364, no: 3367.

⁵⁸ Bkz. İbn Kayyim, *Zâdu'l-Me'âd*, IV, 188-9.

⁵⁹ Bkz. İbnu'l-Cevzî, *el-Mevdû'ât*, III, 35; Ali el-Kâri, *el-Mevdû'âtu'l-Kübra*, s. 440; İbn Arrak, *et-Tenzîhu's-Şerî'a*, II, 258; Suyûtî, *el-Leâli*, II, 216.

⁶⁰ Atûfî, *Ravdu'l-İnsân*, vr., 4b.

ni okumuştur. Hıristiyan doktor bu defa Nebî'den tıba dair herhangi bir bilginin olmadığını söyleyerek İslâm'ı küçümsemek istemiştir. Ali b. Huseyin b. Vâkıd Hz. Peygamber'e istinaden, *والمعدة بيت الداء، والحمية رأس* / *Mide, hastalığın yuvası, perhiz de onun şifasıdır.*" sözünü söyleyerek bu şahsa cevap vermiştir.⁶¹

Yapılan çalışmalar neticesinde bu rivayetin Kütüb-i sitte başta olmak üzere temel hadis kaynaklarında yer almadığı ve bu ifadenin ünlü Arap doktorlarından Hâris b. Kelede'ye ait bir söz olduğu anlaşılmıştır.⁶² Mevzu hadisler konusunda önemli eserler kaleme alan Ali el-Kârî: *هو* "من كلام الحارث بن كلدة طبيب العرب، ولا يصح رفعه إلى النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ" Bu, Arap doktor Hâris b. Kelede'nin sözüdür. Onu Nebi Aleyhisselam'a ref etmek doğru olmaz." diyerek bu ifadenin hadis olmadığını ve Hz. Peygamber'e izafe edilemeyeceğini söylemiştir.⁶³

Mezkûr rivayetin günümüzdeki tıbbi gelişmelere uygun bir anlamı olsa da onun Hz. Peygamber'e isnad edilmesi hadis ilmi usulüne göre de uygun değildir. Çünkü bu ifade Hz. Peygamber'e ait bir söz olarak sabit değildir.

5.6. "Yemeğe tuz ile başla ve yemeği tuz ile bitir."

Tıbb-ı nebevî hadislerini ihtiva eden bir eserde şu rivayete yer verilmiştir:

يا على ابدأ بالملح واختم بالملح فإن الملح شفاء من سبعين داء، منها الجنون والجذام / *Ey Ali! Yemeğe tuz ile başla ve yemeği tuz ile bitir. Çünkü tuz delilik, cüzzam, karın ağrısı, diş ağrısı dahil yetmiş hastalığa ilaçtır.*⁶⁴ Araştırmalarımıza göre bu ifade sadece Celâleddin es-Suyûtî'nin *el-Leâli* isimli eserinde uzunca bir rivayetin parçası olarak yer almıştır. Suyûtî (ö. 911/1505) bu rivayeti kaydetmiş, ancak sened bakımından mevzu olduğunu da belirtmiştir.⁶⁵ Sened açısından sahih olmayan haberin metin bakımından da tenkide muhtaç olduğu açıktır. Çünkü tuzun böbrek, damar, kalp ve yüksek tansiyon başta ol-

⁶¹ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 214.

⁶² İbn Kayyim, *Zâdu'l-Me'âd*, IV, 118; es-Sehâvi, *Mekâsîdu'l-Hasene*, s. 611; Yaşar Kandemir, *Mevzû Hadîsler*, s. 173.

⁶³ Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a*, s. 360; es-Sehâvi, *Mekâsîdu'l-Hasene*, s. 611.

⁶⁴ Atûfî, *Ravdu'l-İnsân*, Vr., 57b.

⁶⁵ es-Suyûtî, *el-Leâli*, II, 179; III, 312.

mak üzere pek çok hastalığa neden olduğu modern tıp tarafından da ispatlanmıştır.⁶⁶ Bugün oldukça gelişmiş olan modern tıp tuzdan uzak durulmasını tavsiye ederken, Hz. Peygamber'in rivayette sayılan hastalıkların tedavisi için tuzu tavsiye etmiş olması açık bir çelişki olarak gözükmektedir. Burada tuzun yenilmesi değil sadece tadılması ifade edilmiştir denilse bu görüşü de makul saymak mümkün değildir. Çünkü yemeğin başında ve sonunda tuzun tadılması bile mezkûr hastalıklar için bir risk teşkil etmektedir. Ayrıca tuzun delilik, cüzzam, karın ağrısı, diş ağrısı dahil yetmiş hastalığa şifa olduğunu destekleyen herhangi bir sahih ve sabit rivayet bulunmamaktadır.

Sonuç olarak sened bakımından sahih olmadığı gibi metin bakımından da bu rivayeti kabul etmek mümkün değildir. Ancak sağlıklı insanların "katıkların efendisi"⁶⁷ olarak tuzu öven hadislere istinaden örfi bir sünnet olduğunu varsayarak tuz ile yemeğe başlamasında yahut tuzu ekmeğe katık yapmasında bir sakınca olmamalıdır.

5.7. "Kim haram ile beslenirse cehennemlik olur."

Tıbb-ı nebevî konusunda Osmanlı döneminin en önemli eserlerinden biri olan *Ravdu'l-insân*'ın yazarı Atûfî, haram yiyecekler ile beslenmenin kötülüğünü anlatırken, "وقال النبي عليه الصلوة والسلام كل لحم نبت على" وقال النبي عليه الصلوة والسلام كل لحم نبت على، "وقال النبي عليه الصلوة والسلام كل لحم نبت على" şeklinde bir rivayet nakletmiştir.⁶⁸ Yapılan araştırmalar neticesinde aynı lafızlarla kayıtlı bir rivayete rastlanılmamaktadır. Ancak mefhumu aynı fakat farklı lafızlarla kayıtlı başka rivayetler mevcuttur. Şarkı söyleyen kadın ile köpeklerden elde edilen geliri haram kılan bir rivayetin devamında; "Kim haram ile beslenirse onun yeri cehennemdir." ibaresi yer almıştır.⁶⁹ Atûfî'nin eksik ve hatalı kaydettiği rivayetin doğrusu ve tamamı ise şöyledir: "ثمنُ القَيْنَةِ: ثمنُ القَيْنَةِ. وَغَنَاؤُهَا حَرَامٌ. وَالنَّظْرُ إِلَيْهَا حَرَامٌ. وَثَمْنُهَا مِثْلُ ثَمَنِ الْكَلْبِ. وَثَمْنُ الْكَلْبِ سُحْتٌ. وَمَنْ نَبَتَ لِحْمِهِ سُحْتٌ. وَغَنَاؤُهَا حَرَامٌ. وَالنَّظْرُ إِلَيْهَا حَرَامٌ. وَثَمْنُهَا مِثْلُ ثَمَنِ الْكَلْبِ. وَثَمْنُ الْكَلْبِ سُحْتٌ. وَمَنْ نَبَتَ لِحْمِهِ سُحْتٌ. /Şarkıcı kadının kazancı haramdır, onun sesi haramdır,

⁶⁶ <https://www.anadolusaglik.org/blog/> (23. 08. 2017).

⁶⁷ "سَيِّدُ إِدَامِكُمُ الْمَلِيحُ" İbn Mâce, Et'ime, 32

⁶⁸ Atûfî, *Ravdu'l-İnsân*, vr., 54b.

⁶⁹ İbn Kesir, *Müsnedü'l-Fâruk*, II, 10.

ona bakmak haramdır. Aynı şekilde köpeğin kazancı da haramdır. Kim haram ile beslenirse cehennemlik olur.”⁷⁰

Taberânî'nin (ö. 360/971) Hz. Ömer'den naklettiği bu rivayeti değerlendiren âlimler senedindeki ravilerden Yezid b. Abdilmelik'in sika olmadığı, hatta münkerü'l-hadis olduğu, dolayısı ile de rivayetin zayıf yahut münker olduğu sonucuna ulaşmışlardır.⁷¹

Sened yönüyle münker olduğu tespit edilen haberin metin açısından da İslâm'ın temel anlayışına uygun olduğu söylenemez. Şarkı söylemek yahut köpek ticareti ile elde edilen kazanca haram diyebilmek için delaleti kati ve sübutu kati nassa ihtiyaç vardır. Bilindiği gibi zayıf bir rivayeti delil olarak kullanıp herhangi bir şey için “haram” hükmünü vermek usule aykırı bir tutumdur. Kaldı ki Atûfî, yiyeceklerin haram ve helalinden bahsederken bu rivayetin son kısmını kaydetmiştir. Yani bu rivayet, kazancın haramlığından bahsetmekte, yiyecek ve içeceklerin haramlığından söz etmemektedir. Anlaşılan o ki Atûfî mezkûr rivayeti bağlamı dışında kullanmıştır.

5.8. “Üç şeyde bereket yoktur.”

Osmanlı döneminde yazılmış ilk Tıbb-ı nebevî kitabı özelliği taşıyan *Ravdu'l-insan*'da müellif sofra adabından bahsederken yemeğin sıcak yenilmesinin sakıncaları üzerinde durmuş ve bu konuda bir rivayete yer vermiştir. Temel hadis kaynaklarında bulamadığımız bu rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “رُفِعَت الْبِرْكَةُ عَنِ الثَّلَاثِ / Üç şeyden bereket kaldırılmıştır: soğuyuncaya kadar sıcak yemekten, ucuzlayuncaya kadar yüksek fiyatla alınan maldan, Allah Teâlâ'nın isminin zikredilmediği işlerden.”⁷² Kaynaklarda yer almayan bu tür rivayetlerin hadis olarak araştırılması yahut değerlendirilmesi makul görülmektedir.

⁷⁰ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, I, 73, İbn Kesir, *Müsnedü'l-Fâruk*, II, 10.

⁷¹ el-Elbânî, *Silsiletü 'Ehâdisi'd-Da'îfe*, VII, 460; İbn Kesir, *Müsnedü'l-Fâruk*, II,10; Muhammed b. İsmail, *et-Tenvir*, V, 248.

⁷² Atûfî, *Ravdu'l-İnsân*, vr., 61b.

5.9. “Hz. Peygamber’in sofrasından kırıntı yiyen şifa bulur.”

Rivayeti

Kaynaklarda bulamadığımız bir başka rivayet şudur: “ورأى صلى الله عليه وسلم أبا أيوب الأنصاري يوم يلتقط نثارة المائدة فقال صلى الله عليه وسلم له بورك لك وبورك عليك وبورك فيك وقال أبو أيوب يا رسول الله هذا لي ولغيري قال نعم من أكل ما أكلت / *Resulullah (sav) bir gün Ebû Eyyub el-Ensari'nin sofradan bir kırıntı alıp yediğini görünce, 'Allah bu kırıntıyı senin için bereketli ağzın için de mübarek eylesin.'* buyurdu. Ebû Eyyub; ‘Ey Allah’ın Peygamberi bu sadece benim için mi, başkaları da bu duaya ortak mı?’ diye sordu. Hz. Peygamber: ‘Kim benim yediğimden yerse söylediklerim onun için de geçerlidir.’ dedi ve devamında, ‘Kim böyle yaparsa Allah onu, delilik, cüzzam, cilt, sarı su ve bunaklık hastalıklarından korur.’⁷³ buyurdu. Hz. Peygamber’e ait olmayan mevzu bir hadisin metni üzerinde konuşmaya da gerek yoktur.

5.10. “Hz. Peygamber cüzzamlı biri ile yemek yedi.” Rivayeti

Câbir b. Abdillâh’ın anlattığına göre; “*Nebi (sav) bir cüzzamlının elinden tuttu; 'Allah'ın adıyla Allah'a tevekkül ederek ye.'* dedi ve cüzzamlının elini kaba batırdı.”⁷⁴ Ebû Dâvûd’un şerhini yapan Şuayb el-Arnaût (ö. 2016), mezkûr rivayeti, ravilerden Mufaddal b. Fudâle’den dolayı zayıf saymıştır.⁷⁵ Tirmizî, hadiste geçen “فوضعها / *elini koydu.*” ibaresi yerine “فأدخله / *elini girdirdi.*” ifadesini kullanmış ve hadisin “garib” olduğunu söylemiştir.⁷⁶ Bazı şerhlerde bir cüzzamlı ile birlikte yemek yiyen kişinin Hz. Peygamber değil Hz. Ömer olduğu bildirilmiştir.⁷⁷ Bazı şerhlerde ise cüzzamlı bir kişi ile oturup yemek yiyen kişi Hz. Selman-ı Farisi’dir. Zira Hz. Selman’ın kendi kazancı ile yiyecekler satın alıp cüzzamlı kişilere götürdüğü ve onlarla birlikte yemek yediği bilinmektedir. Hz. Selman ile ilgili rivayetlerin senedinin daha güvenilir olduğu da bildirilmiştir.⁷⁸

⁷³ Atûfî, *Ravdu'l-İnsân*, vr., 63a.

⁷⁴ Atûfî, *Ravdu'l-İnsân*, vr., 74b; Ebû Dâvûd, Tıb, 24; Tirmizî, Et’ime, 19.

⁷⁵ Ebû Dâvûd et-Tayalisi, *es-Sünen*, VI, 69.

⁷⁶ Tirmizî, Et’ime, 19.

⁷⁷ Ebû Dâvûd et-Tayalisi, *es-Sünen*, VI, 69.

⁷⁸ Ebû Dâvûd et-Tayalisi, *es-Sünen*, VI, 68. Dipnot 1.

Diğer yandan Hz. Peygamber'in cüzzamlı birinin elini tutup yemeğe daldırdığına dair varit olan rivayet, cüzzamlılarla oturup kalkmayı yasaklayan rivayetlere mu'arızdır.

Câbir b. Abdillâh'ın (ö. 80/699) naklettiğine göre, Sakîf'ten bir heyet Hz. Peygamber'e biat etmek için Medine'ye doğru yola çıkmıştı. Heyet içinde cüzzamlı olduğu bilinen bir kişi vardı. Hz. Peygamber heyetteki cüzzamlı şahsa haber salıp, "Geri dön, biz seninle biatlaştık." diyerek cüzzamlı şahsın Medine'ye gelmesine mani olmuştu.⁷⁹

Cüzzamlı hastalardan uzak durmayı tavsiye eden başka rivayetler de mevcuttur. Örneğin, "فِرٌّ مِنَ الْمَجْذُومِ كَمَا تَفِرُّ مِنَ الْأَسَدِ / Cüzzamlıdan, aslandan kaçır gibi kaç."⁸⁰; "لَا تُدِيمُوا النَّظَرَ إِلَى الْمَجْذُومِينَ / Cüzzamlı kişilere uzun süre bakmayın."⁸¹; "لَا تُدِيمُوا النَّظَرَ إِلَى الْمَجْذُومِينَ وَإِذَا كَلَّمْتَهُمْ فَلْيَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ قَيْدٌ رَمَحٌ / Cüzzamlılara uzun süre bakmayın, onlarla konuşurken aramızda bir mızrak boyu mesafe olsun."⁸² rivayetleri bunlardandır.

Hz. Peygamber'in bir yandan cüzzamlı hastalardan uzak durulmasını tavsiye etmesi diğer yandan cüzzamlı bir hastanın elinden tutup onunla aynı kaptan yemek yemesi bir çelişki olarak algılanmaktadır. Konuyu tartışan âlimlerden biri de İbn Kayyim'dir. Ona göre, Hz. Peygamber'in cüzzamlı bir hastanın elinden tuttuğu ve onunla birlikte elini yemek kabına daldırdığı şeklindeki mezkûr rivayet sabit değildir.⁸³ Fakat cüzzamlı ile oturmanın sakıncalı olmadığını bildiren başka rivayetler vardır. Sözelimi Buhârî'nin naklettiği bir rivayete göre Hz. Peygamber, "Bulaşıcılık ve uğursuzluk yoktur."⁸⁴ buyurmuştur.

İbn Kayyim, cüzzamlılara yaklaşmayı yasaklayan rivayet ile "Bulaşıcılık ve uğursuzluk yoktur." hadislerini ise akli delillerle uzlaştırma yoluna gitmiştir. Ona göre, bu rivayetler arasında tearuz yoktur. Cüzzamlı hastaların etrafa yaydığı koku dolayısıyla bu hastalık yayılabilmekte ve sağlıklı kişilere bulaşabilmektedir. Hz. Peygamber, bu gerçeği bildiği için genel anlamda cüzzamlı hastalardan uzak durulmasını tavsiye et-

⁷⁹ Müslim, Âdâb, 36.

⁸⁰ Ahmed, *el-Müsned*, II, 443; İbn Kayyim, *Zâdu'l-Me'âd*, IV, 115.

⁸¹ İbn Mâce, Tıb, 43; İbn Kayyim, *Zâdu'l-Me'âd*, IV, 115.

⁸² Ahmed, *el-Müsned*, I, 78.

⁸³ İbn Kayyim, *Zâdu'l-Me'âd*, IV, 120.

⁸⁴ *لَا عُدْوَى وَلَا طِينَةٌ* Buhârî, Tıb, 19; Ebû Dâvûd, Tıb, 24; İbn Mâce, Mukaddime, 10; Tıb, 43.

miştir. Bununla birlikte o, “Bulaşıcılık yoktur.” sözü ile bu hastalığa yakalanmış kişiler ile yemek yenilmesinin haram olmadığını anlatmak istemiştir. Ona göre, hastalığın bulaşması hemen olmaz, uzun süre hasta ile birlikte olan kişiler için bulaşma tehlikesi söz konusudur. Bu hastalar ile yemek yenilecek kadar birlikte olmanın sakıncası yoktur.

Cahiliye döneminde bu hastalarda uğursuzluğun olduğuna inanılır ve onlara kötü gözle bakılırdı. Hatta bu hastalığın uğursuzluk nedeni ile ortaya çıktığına Allah’ın takdir ve dilemesinin olmadığına inanılırdı. Hz. Peygamber, onların bu anlayışlarını değiştirmek için hastalık ve şifanın Allah’tan olduğunu göstermeye çalışmış, cüzzamlı olan hastalara iyi muamele edip yakın durmuştur. Dolayısıyla bu hadisler arasında teraz yoktur. Her biri vârid olduğu zaman ve zeminde makuldür.⁸⁵

Hz. Peygamber’in cüzzamlı bir hastanın elinden tutup kaba daldırdığı sonra da, “*Allaâh'a tevekkül ederek ve ona güvenerek bismillah diyerek ye!*” rivayeti ile “*Cüzzamlı hastadan aslandan kaçır gibi kaç.*” rivayeti mütenakızdır. İki hadis arasındaki bu tenakuzu kimi muhaddis nâsîh ve mensûh diyerek, kimi tercihte bulunarak, kimi de cem ve te'lifle gidermeye çalışmıştır. İbn Kayyim, Tirmizî’nin (ö. 279/892) garib dediği Câbir b. Abdillâh’ın rivayetini sened ve metin açısından incelemiş, söz konusu hadisin cüzzamlıdan uzak durulmasını tavsiye eden hadislerle aykırı olduğu gerekçesi ile sabit olmadığı kanaatine varmıştır. İbn Kayyim, anlam bakımından da hadisi tenkit etmiş ve kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Ona göre cüzzam hastalığı bulaşıcı bir hastalıktır. Bu hastalığa tutulmuş kişilere yakın duran da hasta olabilir. Nitekim Hz. Peygamber bu hastalığa yakalanan kişilerden uzak durulmasını tavsiye ettiği gibi, kendisi de uzak durmuştur. Muteber hadis kaynaklarında yer alan haberlere göre o, cüzzamlı bir hastanın biatını uzaktan kabul etmiştir.⁸⁶ Bir başka rivayete göre Hz. Peygamber, evlendiği bir kadının göğsünde bir hastalık olduğunu görünce ona yaklaşmak istemiştir: “*Ailene dön.*” demiştir.⁸⁷

Sonuç olarak Cüzzamlılardan uzak durulmasını tavsiye eden hadisler delil olmaya daha elverişlidir. Hz. Peygamber’in cüzzamlı bir kişi-

⁸⁵ İbn Kayyim, *Zâdu'l-Me'âd*, IV, 118, 119.

⁸⁶ Müslim, *Âdâb*, 36.

⁸⁷ Ahmed, *Müsned*, XXV, 417, no: 16032.

nin elinden tuttuğu ve yemek kabına daldırdığı yolundaki rivayet ise sahih değildir. Ancak o, cüzzam hastalarına karşı da merhametli olumasını tavsiye etmiştir.

Sonuç

Yapılan araştırmalara göre Arap toplumunda Hz. Peygamber ile birlikte tıbbi alanda ciddi bir ilerleme kaydedilmiştir. Peygamber Efendimiz hıfzıssıhha ve tedavi konusunda yeni yöntemlere dikkat çekmiş ve “*Her hastalığın bir şifası vardır.*” diyerek ümmetini sağlık alanında araştırma yapmaya teşvik etmiştir. O, Arapların uyguladıkları geleneksel tıbbı, değerlendirmeye tabi tutmuş, ümmetine iyi, makul ve faydalı olan kısmı tavsiye etmiş, ümmetini zararlı ve kötü olan tedavi ve ilaçlara karşı da uyarmıştır. Allah’ın elçisi vebadan korunmak için eşek gibi anırma, şaşı olanları değirmen taşına baktırma, yılan sokmuş kişiyi uyutma, burnu yara olan deveyi iyileştirmek için sağlam bir devenin burnunu dağlama gibi cahiliye döneminin tedavi yöntemlerini makul bulmadığı için tavsiye etmemiş, hacamat, rukye, dağlama gibi tedavi yöntemlerini ise tavsiye etmiştir. Ayrıca o, Hâris b. Kelede gibi dönemin mahir doktorlarına iltifat etmiş ve kendine müracaat eden bazı hastaları dönemin meşhur doktorlarına yönlendirmiştir.

Tıpla ilgili hadislerin muhtevasında genel olarak **koruyucu hekimlik** ve **tedavi** usulleri yer almaktadır. Temizlik, sağlıklı ve helal beslenme, helal olan spor ve eğlence, zamanında ve yeterince istirahat, ibadetleri gereği gibi ve zamanında yerine getirme, dua etme ve haramlardan uzak durma gibi konularda vârid olan hadisler sağlığı korumaya yönelik modern tıbbın da tavsiye ettiği uygulamalardır.

Tıbb-ı nebevî’de tedavi konusunda ise sahih hadislerde, “*Hastalığı da şifayı da veren Allah’tır. Allah her hastalığın şifasını yaratmıştır. Hastalanınca şifa aranmalıdır.*” gibi kaideler esastır. Şifa için başvurulacak tedavi yolları ise yine modern tıbbın da çoğunu uygun gördüğü perhiz, kan aldırma, dağlama, ameliyat, ilaç, tebdîl-i mekân, rukye, dua ve sabır gibi uygulamalardır.

Hz. Peygamber’in söz ve öğretilerinde ruh ve beden sağlığı birlikte ele alınmıştır. Tavsiye edilen bal ve sirke gibi yiyecek ve içecekler mad-

di hastalıkların şifasını sembolize ederken, Kur'an ve çeşitli dualar da manevi hastalıkların tedavisi için tavsiye edilmiş uygulamalardır.

Hz. Peygamber'in sağlıkla ilgili tavsiye ve telkinleri modern tıbbın henüz gelişmediği dönemlerde Müslüman toplumlar için bir umut ve şifa kaynağı olmuştur. Tıp ilminin geliştiği günümüzde ise Tıbb-ı nebevî, modern tıbbı destekleyen yardımcı tıp olarak bilinmelidir. Modern tıbbı terk edip Tıbb-ı nebevî'ye yönelmek cahillikten başka bir şey değildir. Modern tıbbın da tavsiyesi olan sağ elle yemek yemek, suyu oturarak üç yudumda içmek, her yemekten sonra elleri yıkamak, diş temizliğine dikkat etmek, ihtiyaç halinde kan vermek, az yemek, spor yapmak vb. davranışlar bir Müslüman'ın günlük hayatında yaşam tarzı olacak düzeyde önemli sünnetlerdir.

Anlaşılan o ki Hz. Peygamber, dönemindeki tecrübelerle kendi içtihatlarını da ekleyerek tıp sahasında Müslümanlara geniş bir miras bırakmıştır. Ancak onun bıraktığı bu kıymetli miras ehil olmayan kötü niyetli insanlar elinde sektörel bir kazanç kapısına dönüştürüldüğü gibi sahte olan rivayetlerle de karıştırılmıştır. Nitekim kaynaklarımızda Tıbb-ı nebevî kapsamında sahih, hasen, zayıf ve mevzu hadislerle rastlanmaktadır. Araştırmalara göre ister maddi menfaat isterse aşırı peygamber sevgisi olsun en fazla hadis uydurulan ve istismar edilen alanlardan bir de Tıbb-ı nebevî sahası olmuştur. Tıbb-ı nebevî ile ilgili rivayetleri kötü emellere alet etme anlayışı hâlâ devam etmektedir. Nitekim Türkiye'de birçok televizyon kanalı, "Hz. Peygamber'in tavsiye ettiği şifalı bitkiler" diyerek ne olduğu belli olmayan bitkileri satarak maddi menfaat sağlamaktadır.

Öyle ise öncelikle bu sahada mevcut olan uydurma ve zayıf rivayetler tespit edilmeli, bu rivayetlere dayanan uygulamalar en kısa zamanda terk edilmelidir. Tıpla ilgili sahih rivayetler ise modern tıbbın kontrolünde coğrafi ortam, tarih, kültür, örf ve âdetler dikkate alınarak tatbik edilmelidir. Senedi sahih diyerek deve sidiğinin şifa olduğunu haber veren rivayeti tatbik etmek yahut Kuzey Afrika'da bir gelenek olan kadınların sünnet edilmesini dinî bir vecibe görmek ve bunu farklı bölgelerde uygulamaya kalkışmak Hz. Peygamber'in tıpla ilgili sünnetini yanlış anlamaktan başka bir şey değildir.

Kaynaklar

- Aba, Veli, Duygusal Yakınlık Bağlamında Nesnel Cerh Uygulama Örnekleri (Baba-Oğul/Hoca-Talebe Özelinde), *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, cilt: 16, sayı 2, 2016, ss. 125-156.
- Abdurrezzak, b. Hemmam, es-San'ânî (ö. 211/826), *el-Musannef*, tah., Habiburrahman el-A'zamî, el-Mektebetü'l-İslâmî Yay., 2. Basım, I-XI, Beyrut 1403.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed (ö. 1162/ 1748), *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâ Amma'stehera mine'l-Ahâdisi alâ Elsineti'n-Nâs*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye Yay., I-II, Beyrut 1988.
- Ağırakça, Ahmet, *İslâm Tıp Tarihi*, Çağdaş Basın Yay., İstanbul 2004.
- Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), *el-Müsned*, tah., Şuayb Arnavut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2001.
- Ali b. Nâyif eş-Şuhûd, *el-Mufassal fi Ahkâmi'l-Hicra*, Beyrut 1993.
- Ali el-Kârî, Nureddin Ali b. Muhammed (ö. 1014/1605), *el-Esrâru'l-Merfû'a fi'l-Ahbârî'l-Mevdû'a (Mevdû'atu'l-Kübra)*, tah., Muhammed es-Sabbâğ, Dâru'l-Emâne Müessesetü'r-Risâle Yay., Beyrut trs.
- Atmaca, Veli, "Tıp ve Tıbb-ı Nebevî Hakkında Muâsır Çalışmalar", *FÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı, 16/1, Elazığ 2011.
-"Tıbb-ı Nebevî Edebiyatının Doğuşu Ve Gelişmesi (Bibliyografya Denemesi)", *Hikmet Yurdu*, yıl: 6, c: VI, sayı: 11, Haziran 2013.
- Atûfî, Hayreddin Hıdır b. Mahmud b. Ömer (ö. 948/1541), *Ravdu'l-İnsân fi Terbiyeti Sihhati'l-Ebdan*, Nuruosmaniye Yazma Eser Ktp., no: 03546-001, vr. 181.
- Bağcı, Musa, *Beşer Olarak Hz. Peygamber*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2010.
- Osman Bilgen, "Tıbb-ı Nebevî Literatürü ve Tarihsel Süreç", *Adana 2015 Uluslararası Tıbb-ı Nebevî Kongresi*, 2015 Adana.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (ö. 256/869), *Sahîhu'l-Buhârî*, Darusselam Yay., Riyad 1999.
- Canlı, Mustafa, *Hayrettin Atufî ve Ravdu'l-İnsan Adlı Eserinin Tahkiki*, Tokat 2014.
- Canan, İbrahim, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Tıp*, Ankara 1995.
- ed-Dârekutnî, Ali b. Ömer (ö. 385/995), *el-İlelü'l-Vâride fi'l-Ehâdisi'n-Nebeviyye*, tah. Mahfuz er-Rahman, Dâru Taybe Yay., Riyad 1985.

- Denizkuşları, Mahmud, *Kur'an'ı Kerim ve Hadislerde Tıp*, Marifet Yay., İstanbul 1982.
- Dönmez, Mustafa, "Ebû Nuaym ve Et-Tıbbu'n-Nebevî İsimli Eseri Üzerine", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 16, sayı: 1, Bursa 2007.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (ö. 275/888), *Sünenü Ebi Dâvûd*, Dârusselem Yay., Riyad 1999.
- Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (ö. 204/819) el-*Müsned*, Dâru'l-Marife Yay., Beyrut trs.
- Elbânî, Muhammed Nâsıruddin (ö. 1999), *Silsiletü Ehâdisi'd-Da'ife ve'l-Mevdû'a ve Eseruha's-Seyyiu fi'l-Ümme*, Dâru'l-Me'ârif Yay., I-XIV, Riyad 1992.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah el-Isbâhânî (ö. 430/1038), *Delâilu'n Nubu'vve*, tah., Muhammed Ravvâs Kal'acî, 2. bs, I-II, Beyrut 1986.
- Hâkim, Ebû Abdullah en-Neysâbü'rî (ö. 405/1014), *el-Mustedrek alâ's-Sahihayn*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî Yay., I-IV, Beyrut trs.
- Hemmam b. Münebbih es-San'anî, *Sahîfetü Hemmam b. Münebbih*, tah., Ali Hasan Ali Abdulhamid, el-Mektebül-İslâmî Yay., Beyrut 1987.
- İbn Arrâk, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Kinânî (ö. 963/1555), *Tenzihu's-Şer'ati'l-Merfû'a 'ani'l-Ahbâri's-Şeni'ati'l-Mevdû'a*, tah., Abdulvahâb Abdullatif, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye Yay., 1. bs, I-II, Beyrut 1399.
- İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahman (ö. 597/1200), *Kitâbu'l-Mevdû'ât*, tah., Abdurrahman Muhammed Osman, el-Mektebetü's-Selefiyye Yay., I-III, Medine 1968.
-*el-İlelü'l-Mütenahiye fi'l-Ehâdisi'l-Vâhiye*, tah. Halil el-Mis, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye Yay., Beyrut 1403.
- İbn Haldun, Abdurrahman, *el-Mukaddime*, Dâru'l-Fikr Yay., tah., Halil Şahade, Beyrut 1988.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448), *Fethu'l-Bâri*, thk., Ahmed b. Ali b. Hacer Ebû'l-Fadl el-Askalânî, Dâru'l-Marife Yay., I-XIII, Beyrut 1379.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*, el-Mektebetü'l-İslâmî Yay., tah., Abdurrezzak el-Afifi, I-IV, Beyrut trs.
- İbn Hibban, Muhammed b. Ahmed (ö. 354/965), *el-İhsân fi Takribi Sahîhi İbn*

- Hibban*, tah., Şuayb el-Arnaût, Müessesetü'r-Risâle Yay., I-XVIII, Beyrut 1988.
-*Kitâbu'l-Mecrûhin Mine'l-Muhaddisîn ve'd-Du'afâi ve'l-Metrûkîn*, tah., Mahmud İbrahim Zâyed, Dâru'l-Vâ'i Yay., 1. bs., Haleb 1396.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsuddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyub ez-Zura'i ed-Dımeşkî (ö. 751/1350), *Zâdu'l-Me'âd fi Hed-yi Hayri'l-İbâd*, tah., Abdu'l-Kadir İrfânü'l-İşâ, Daru'l-fıkr Yay., I-V, Beyrut 2003.
- *et-Tıbbu'n-Nebevî*, tah., eş-Şeyh Salah Muhammed, Dâru İbn Heysem Yay., Kahire trs.
- *el-Menâru'l-Mûnîf fi's-Sahîh ve'd-Da'if*, tah., Abdulfettah Ebû Gudde, Mektebû'l-Matbû'âtı'l-İslâmiyye Yay., Beyrut 1994.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvî (ö. 273/886), *es-Sünen*, Dârusselam, Riyad 2000.
- İbn Kesir, Ebû'l-Fida (ö. 774/1372), *Müsnedü'l-Fâruk, Emîri'l-Mü'minîn Ebû Hafs Ömer b. Hattâb*, tah., İmam b. Ali b. İmam, Dâru'l-Felah, I-III, Mı-sır 2009.
- İbn Teymiyye, *el-Fetâve'l-Kübra*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye Yay., I-VI, Beyrut 1987.
- Kandemir, Yaşar, *Mevzû Hadîsler*, DİBY, 3. bs., Ankara 1984.
- Karabulut, Ali Rıza *Tıbb-ı Nebevî Ansiklopedisi*, Mektebe Yay., Ankara 1993.
- Karacabey, Salih, "Hadis Vahiy Münasebeti ve Tıpla İlgili Hadisler Hakkın-da Hattabi'nin Görüşleri", *U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 4/4, Bur-sa 1992.
- Mâlik b. Enes (ö. 179/795), *el-Muvatta*, Çağrı Yay., İstanbul 1981.
- Muhammed b. İsmail (ö. 1182/1768), *et-Tenvir Şerhu'l-Câmi'î's-Sağir*, thk., Muhammed İshak, Muhammed İbrahim, Mektebetü Dâri's-Selam Yay., 1. bs., I-XI, Riyad 2011.
- Müslim, Ebû'l-Huseyn Muslim b. Haccac el-Kuşeyri (ö. 261/874), *Sahihu Müslim*, Darusselam Yay., Riyad 1999.
- el-Mübârekfûri, Ebû'l-Alâ, Abdurrahman b. Abdurrahim (ö. 1935), *Tuhfetu'l-Ahvezi bi Şerhi Câmi'î't-Tirmîzî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye Yay., I-X, Beyrut trs.
- en-Nevevî, Ebû Zekerıyya Yahya b. Şeref, *el-Minhacu Şerhi Sahihi Müslim b. el-Haccac*, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî Yay., 2. bs., Beyrut 1392.

- *Riyazu's-Salihin*, çev., Yaşar Kandemir, İ. Lütfi Çakan, Raşit Küçük, Erkam Yay., I-VIII, İstanbul 2013.
- es-San'ânî, Ebû Ukbe Hemmâm b. Münebbih b. Kâmil es-San'ânî (ö. 132/750), *Sahîfetü Hemmam b. Münebbih*, tah., Ali Hasan Ali Abdulhamid, el-Mektebü'l-İslâmi Yay., Beyrut 1987.
- es-Sehâvî, Muhammed b. Abdurrahman (ö. 902/1497), *Mekâsidü'l-Hasene*, tah., Muhammed Osman, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî Yay., 1. bs., Beyrut 1985.
- es-Suyûtî, Celâlu'd-Dîn, Abdurrahman b. Ebi Bekr (ö. 911/1505), *el-Leâli'l-Mesnû'a fi'l-Ehâdisi'l-Mevdû'a*, tah., Ebû Abdurrahman, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye Yay., 1. Basım, Beyrut 1966.
- et-Taberânî, Ebû'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (ö. 360/970), *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, tah., Hamdi Abdulmecid es-Selefi, Mektebetü İbn Teymiyye Yay., 2. Basım, I-XXV, Kahire 1994.
- et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (ö. 279/892), *es-Sünen*, tah., Ahmed Muhammed Şakir, I-V, Mısır 1975.
- Yılmaz, Orhan, "İbn Kayyim'in Tıbb-ı Nebevî İle İlgili Görüşlerinin Değerlendirmesi", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 2, Amasya 2014.
- Zehebî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *Siyeru A'lâmü'n-Nübelâ*, Müessesetü'r-Risâle Yay., Beyrut 1985.